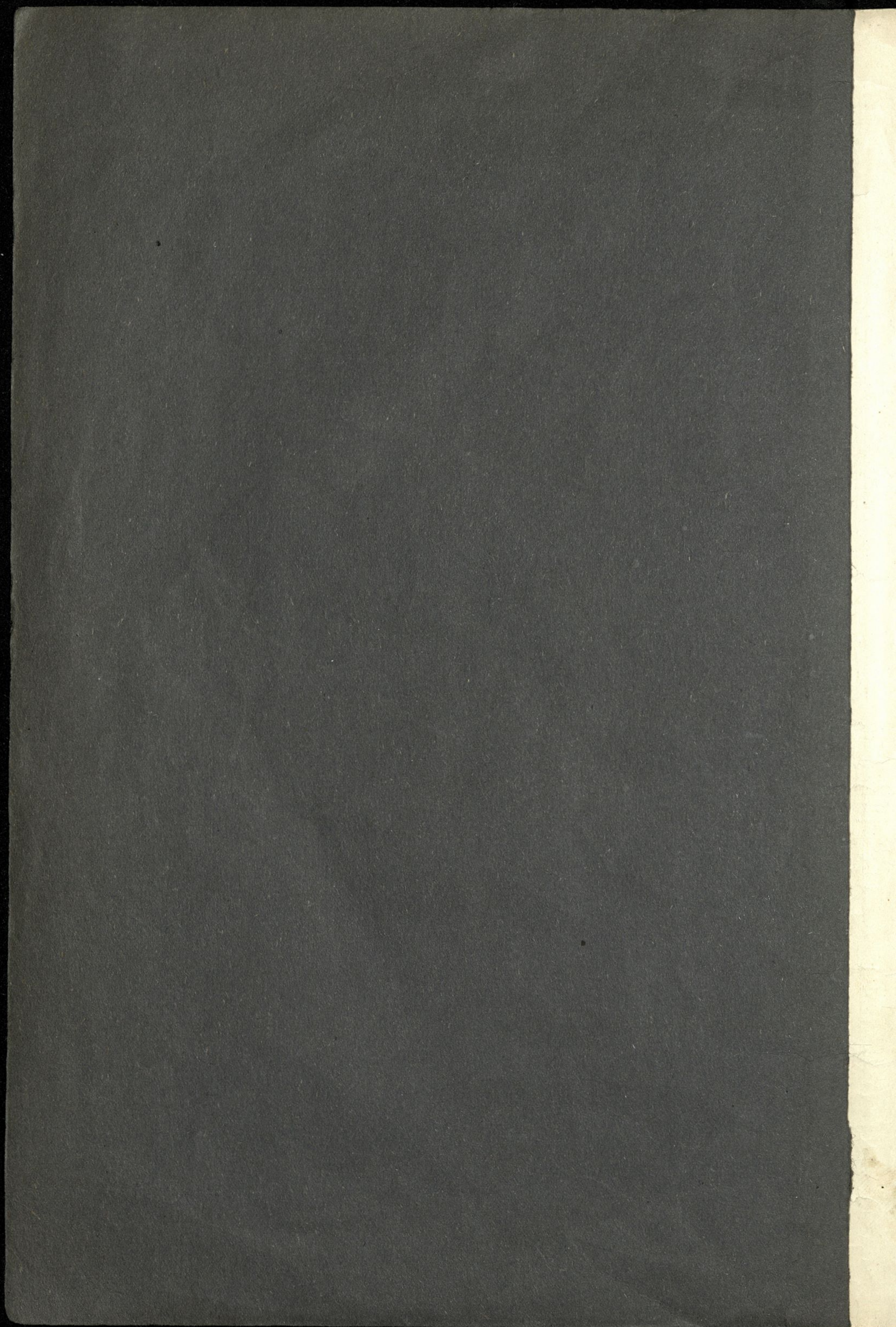

II 70042

elektraren je tudi centrala v Fužinah pri Žireh. Vse te elektrarne obratuje vodna moč.

Elektrarni na Završnici in v Bohinju je prevzel Ljubljanski oblastni odbor v svojo last na podlagi čl. 322. finančnega zakona za l. 1927./28. s 1. aprilom 1927. Velika agilnost uprave elektraren po oblastnem odboru se kaže najbolje v dejstvu, da se je omrežje glavne elektrarne na Završnici v tej kratki dobi povečalo za 40% napram stanju ob času prevzema. Število transformatorskih postaj je narastlo v tem času za približno 21%.

Tako izgleda dosedanje delo naše oblastne samouprave, ki more z zadovoljstvom gledati na svoje dosedanje uspehe in z zaupanjem zreti v bodočnost. Doba od izbruha svetovne vojne do oživetvorenja oblastnih samouprav je za slovensko narodno gospodarstvo žalostna; pokazati ima malo uspehov, pač pa mnogo bridkih razočaranj. Z zaupanjem gleda narod na delo svojih oblastnih samouprav, nadejajoč se od njih iniciative in podpore v boju za zgradbo ugodnejših pogojev za življenje in blagostanje.

Dr. Melita Pivec:

PROGRAMI POLITIČNIH STRANK IN STATISTIKA VOLITEV.

V predvojni dobi je poznala Slovenija samo 3 stranke. Po vojni je to število narastlo l. 1920. na 7, 1923. na 11 in l. 1925. na 14, da se skrči l. 1927. zopet na 9 oz. 8. Vzroki tega naraščanja so: globoka nezadovoljnost mas, ki iščejo novih poti, ustanovitev strank, ki so le podjetja te ali one osebnosti, in velika razcepljenost socialističnih skupin¹. Male sporadične stranke in skupine docela sorodnega značaja

Kratice:	SLS Slov. ljudska str.	NLS Nar. ljudska str.
	NRS Nar. radik. str.	JSDS Jug. soc. dem. str.
	JDS Jugoslov. dem. str.	SSJ Soc. str. Jugoslavije
	SDS Samostojna dem. str.	SD Soc. dem.
	NSS Nar. soc. str.	DKRB Del. kmet. rep. blok
	SKS Samost. kmet. str.	KSJ Kom. str. Jugoslavije
	SKRS Slov. kmet. rep. str.	K Komunisti
	SRS Slov. rep. str.	SSDL Soc. str. del. ljudstva
	HRSS Hrv. rep. selj. str.	KNS Kat. nar. str.
	R Republikanci	VLS Vselov. ljudska str.
	N Nemci	NNS Nar. napredna str.
	PGS Prekm. gosp. str.	

¹ Literatura. Za statistiko: Fr. Erjavec, Slovenci (Znanstvena knjižn. 6) 79—101; id., K volitvam v Sloveniji (Naši Zapiski 1920, 188—190); Občinske volitve v Sloveniji (ib., 1921, 121—130); Politična bilanca volitev 18. marca 1923 v Sloveniji (Soc. Misel, 1923, 81—85); Volitve v nar. skupščino dne 8. februarja v Sloveniji (ib., 1925, 37—43); Po volitvah v oblastne skupščine (ib., 1927, 49—53); Volitve v nar. skupščino (ib., 1927, 203—206). M. Kos, Stranke političke u Sloveniji (Nar. enciklopedija, sv. 30, 509—513). Za programe: posamezne številke strankinih organov.

se brez škode in celo v korist preglednosti lahko izpustijo, obravnavali bomo samo programe glavnih strank, kakor se javljajo ob priliki volitev v manifestih, na shodih itd. V poštev pridejo volitve: v ustavotvorno skupščino 28. novembra 1920, v narodno skupščino 18. marca 1923, 8. februarja 1925, 11. septembra 1927 ter v oblastne skupščine 23. januarja 1927. Od občinskih volitev bomo na kratko omenili le splošne občinske volitve 3. do 10. maja 1921, ker so se druge delne občinske volitve vršile ob različnem času in so radi odvisnost od lokalnih interesov in vplivov splošno manj značilne.

Programi se večinoma šele polagoma razvijajo in konkretizirajo, glavni obrisi pa obstojajo deloma že pred vojno. Navadno imajo dva dela: negativnega, kritiko položaja, ki je včasih sijajna, in pozitivnega, razne dosegljive ali nedosegljive zahteve; zraven teh včasih tudi dosti nepotrebnih reči, ki se samoposebi razumejo. V programih se zrcali, ali je stranka v vladi ali v opoziciji in s kom je v zavezi. Precejšnja razlika je tudi med teoretičnimi programi in praktičnimi poljudnimi gesli, včasih odloča le ena točka o uspehu ali neuspehu. Končno se ne sme pozabiti, da so si programi deloma prav podobni, razlika leži v dejanjih; govoriti o teh pa je v mnogo slučajih prezgodaj. Vse skupaj je zelo zanimiva ilustracija Ogriso-vega poglavja o programih.² Pri statističnem pregledu volilnih rezultatov se ne sme pozabiti, da so bili volilni uspehi v Sloveniji večkrat paralizirani po volilnih rezultatih v drugih delih države, in da strankarska moč in udeležba pri vladi oz. upravi nista šli vedno paralelno, temveč tudi popolnoma diametralno. Pripomniti je tudi, da so se vse volitve vršile po predvojnem ljudskem štetju iz l. 1910., čeprav bi poznejše mogle vzeti za podlago štetje od 31. januarja 1921.

Po skupnem nastopu za majniško deklaracijo je segala doba medvojne strankarskega premirja kolikor toliko v l. 1919. Tri predvojne stranke, SLS, JDS in JSDS, ki so imele pri zadnjih predvojnih volitvah v državni zbor (1911) 19, 2, odn. nobenega poslanca, so imenovala v februarju 1919 v začasno narodno predstavništvo 29 zastopnikov: SLS 15, JDS 9, JSDS 5; in njih zadnji skupni nastop je bil menda poziv 10. maja glede neuspehov na Koroškem, ki so izzvali medstrankarske obtožbe, da je treba zdaj misliti samo na rešitev slovenskega ozemlja, strankarski boj naj stopi v ozadje.³ L. 1920. pa je že videlo prvo volivno kampanjo.

SLS, bivša KNS, ki je od l. 1900. imela politični program zedinjene Slovenije in socialni program za vse stanove, je združila 1909 svoje organizacije na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem v VLS in s tem dokumentirala svoj občenarodni, na takratne pokrajine

² A. Ogris, *Politične stranke* 108—125.

³ *Slov. Narod*, 1919, 48, 110.

nevezani značaj. L. 1912. je privzela državnoopravni program Hrvatske stranke prava in manifestirala za narodno enoto Slovencev in Hrvatov; l. 1917. je vodila pokret za majniško deklaracijo. Razcep, ki ga je povzročil v novembru 1917 dr. Šušteršič z ozirom na rešitev jugoslovanskega vprašanja, je ni globoko pretresel, že v decembru je bila stranka obnovljena, zmagala je Krek-Koroščeva teza. Dr. Korošec je postal njen voditelj, prerana smrt ji je ugrabila dr. Kreka. Po prevratu je vstopila v prvo jugoslovansko koncentracijsko vlado Protića (20. decembra 1918), izpadla je iz Davidovićeve koalicijske vlade demokratov in socialistov 16. avgusta 1919, bila je zopet članica Protićeve koalicijske vlade radikalov in Hrv. bloka 19. februarja 1920 in je ostala tudi v Vesničevi na demokrate razširjeni koalicijski vladi 17. maja 1920.

Vodilne misli SLS za volivni boj v konstituantu 1920 niso tako ostro zarisane kakor poznejši programi; pozna se neko nepoznanje novega belgrajskega miljeja. Izrekajo se za edinstvo države in enakopravnost vseh delov države posebno z ozirom na davke, odklanjajo federalizem, seperatizem in razredni boj, zahtevajo pa pokrajine, ki tvorijo kulturno in gospodarsko enoto, v prvi vrsti upravno celoto Slovenijo. Za republiko večji del države še ni zrel; potrebna je nova ureditev razmer med cerkvijo in državo. Protićev ustavni načrt je bil objavljen kot podlaga za diskusijo.⁴ A 28. novembra je dobila samo 14 poslancev, izgubila je predvojno absolutno večino in ohranila le relativno. Nosila je breme medvojnih let in gospodujočega položaja; razen tega sta vplivali splošna neorientiranost v novih razmerah in privlačna moč radikalnih gesel novih strank. Ni bila več članica Pašičeve koalicijske vlade radikalov in demokratov 1. januarja 1921 in je ostala v opoziciji do l. 1924.

Položaj v opoziciji ji je koristil. Razvila je do podrobnosti svoj novi politični, socialni in kulturni program: zahteve po politični in gospodarski avtonomiji, po socialnoekonomski zbornici, po vplivu staršev in verskih družb na etično vzgojo.⁵ Občinske volitve l. 1921. so že prinesle korekturo njej v prid: 61% občinskih odbornikov, izmed 832 občin absolutno večino v 587, relativno v 410. 15. junija izda sporočilo Hrvatom in Slovencem za sporazum in revizijo ustave. Sprejem Vidovdanske ustave 28. junija z nekvalificirano večino, postopno demontiranje Deželne vlade oz. pokrajinske uprave, in nepovoljne posledice progresivnega izvajanja centralistične ustave so pripravile tla za volitve v narodno skupščino 1923. Ostro stopa v ospredje zahteva po avtonomiji: samostojnost slovenskega naroda, obramba slovenskega šolstva, zaščita uradnikov, kmetov in obrtni-

⁴ Slovenec, 1920, 225, 223.

⁵ A. Gosar, Programatične misli (Nar. Gospodar, 1920, 1921); id., Načrt političnega programa (Soc. Misel, 1922).

kov, pomoč delavstvu, avtonomija cerkve, mirovna zunanja politika in potreba revizije ustave so temeljne točke volivnega programa.⁶ Temeljito spremenjeno razporeditev ji da 18. marca zopet 21 poslancev, približno predvojno višino.

Po tem izidu nastopa SLS kot reprezentantinja Slovenije in se veže v svrhu izvojevanja avtonomije z bosenskimi muslimani in Davidovičevimi demokrati v opozicionalni blok. Začne se govoriti o sporazumu in obravnavati Marinkovičev načrt a samoupravah. Radičevci pridejo v Belgrad, nastane nova večina in Davidovičeva vlada opozicionalnega bloka 27. julija 1924, ki pa pade izven parlamenta, in ji sledi 6. novembra Pašičeva vlada Narodnega bloka (NRS + SDS), ki izvede 1925 najbolj viharne volitve v narodno skupščino. Oglas širšega bloka prijateljskega sporazuma (SLS, JDS, muslimani, radičevci in radikalni disidentje) prorokuje malo svobode. Res je bil volivni shod dr. Korošca v Ljubljani 1. februarja razbit po Orjuni in agitacija po tisku radi konfiskacij itd. sploh otežkočena. Poudarjala pa je SLS sledeče misli: zdaj gre za slovensko fronto, glasuje se za narod, ne za stranko. Na vladi je manjšina, a večina naroda želi sporazum, poštenje, red in mir. Slovenci zahtevajo svoje prirodno pravo, po poti prijateljskega sporazuma s Hrvati in Srbi; nasprotja se morajo omiljevati. Slovenija hoče vsestransko samostojno življenje, ne gre za ime federacija, avtonomija ali oblast. Republikansko mišljenje je narastlo, glede te točke vlada v SLS svoboda, Vojaška diktatura in amputacija, o čemer so začeli govoriti, oboje je dvorezen meč; bojimo se ju pa ne.⁷ Z oz. na velik pritisk je bil uspeh 8. februarja precej dovoljen, 20 poslancev, in Ljubljana je prvič volila SLS, a paraliziran po zmagi Nar. bloka v drugih delih države, zmagi po številu poslancev, čeprav ne po številu glasov.

Popolna kapitulacija Radića 27. marca 1925 pa je privedla do Pašičeve koalicijske vlade radikalov in radičevcev, v bistvu isto kot vlada Nar. bloka, in treba je bilo iskati za stari cilj nova pota. Vršili so se že razgovori SLS z Uzunovićem, a brez uspeha, vsled ovir »klerikalizma« in »avtonomizma«. Radić se je obrnil proti bivšim zaveznikom in proglasil Prekmurje za hrvatsko pokrajino, proti čemu sta se vršila 1926 velika manifestacijska shoda v Slov. Krajini, v Murski Soboti in v Črensovcih. Istega leta se je vršil velik protikorupcijski shod celokupne opozicije v Ljubljani. Skoro edini pozitivni čin te vlade, ožvitev oblastnih skupščin, je povzročil volitve 23. januarja 1927. Tu stopa v ospredje programa SLS gospodarska kriza, olajšava davčnih bremen s pomočjo zunanjega investicijskega posojila, izvršitev zaščite delavcev in ožvitev borz in inspekcije dela,

⁶ Slovenec, 1923, 28. Fr. Smodej, Revizija ustave (Soc. Misel, 1922).

⁷ Slovenec, 1924, 255 a; 1925, 27; 1924, 270, 283.

resno delo samouprav in razširitev delokroga oblastnih skupščin.⁸ V obeh slovenskih oblasteh, ljubljanski in mariborski, je bilo izvoljenih 80 oblastnih poslancev SLS (približno ista višina kakor 1925), obenem pa so te volitve imele značaj manifestacije slovenskega značaja Prekmurja.

Dne 1. februarja 1927 je vstopila SLS s tremi ministri v Uzunovićevo koalicijsko vlado, ki je ostala samo do 17. aprila 1927. Pokazala se je potreba novih volitev v narodno skupščino z glavnim motivom notranjega razčiščenja v radikalni stranki. Medtem je SLS sklenila z Vukičevićem tako zvani blejski pakt; njen program za te volitve je zato zelo precizen. Poudarja boj proti korupciji in korupcionističnim strankam, željo po pošteni napredni stranki, depolitizaciji uradništva in sposobnem parlamentu, zahteva izenačenje davkov, razširjenje samouprav, socialno zakonodajo, govori o prijateljstvu s Francijo in doda točke bodočega dela v vladi za slovenski narod in za državo.⁹ Rezultat volitev 11. septembra je bil isti kakor 1925, 20 poslancev, a abstinenca je bila večja, ker volivci v Sloveniji prav za prav niso uvideli potrebe teh volitev. Bile so najbolj mirne volitve, skoro brez efektnih gesel. Ker so rezultati v drugih delih države bili topot kolikortoliko kongruentni, je vstopila SLS v Vukičevićevo koalicijsko vlado 21. septembra 1927, ostala v Vukičevićevi rekonstruirani koalicijski vladi 23. februarja 1928 (skupaj z radikali, demokrati, muslimani), dokler ni, po Račićevih streljih v nar. skupščini (20. junija 1928) postal dr. Korošec 27. julija 1928 predsednik ministrskega sveta z nalogo, delati za pomiritev med Srbi in Hrvati.

Predvojna NNS je zastopala, poleg običajnega svobodomiselnega programa, kljub svojemu imenu, konservativno smer. 18. aprila 1913 je podala izjavo za prijateljstvo z Balkanom, zблиžanje avstro-ogrskih Jugoslovanov in Jugoslovanov sploh, imela pa je končno moč le v Ljubljani. Udeležila se je pokreta za majniško deklaracijo, 29./30. junija 1918 je združila svoje pokrajinske organizacije v **JDS**, po prevratu se je združila s srbskimi demokrati in srbsko-hrvatsko koalicijo. Njen predsednik je bil dr. Tavčar — z dr. Ravniharjem in dr. Trillerjem predstavnik starejše struje —, ki pa se je že l. 1921. umaknil iz političnega življenja; popolnoma je potem zavladala v njej mlajša struja, dr. Žerjav-dr. Kramer-A. Ribnikar. JDS je bila članica prve koncentracijske vlade Protića, tvorila je s socialisti Davidovićevo koalicijsko vlado 16. avgusta 1919, ni bila zastopana v Protićevi koalicijski vladi 19. februarja 1920, zopet pa zastopana v Vesnićevi koalicijski vladi 17. maja 1920. Zavedajoč se svoje malostevilnosti pred vojno, je iskala izboljšanje svojega položaja posebno

⁸ Ib., 1927, 2, 13, 16.

⁹ Ib., 1927, 188, 200, 203.

v pospeševanju centralizma in izkoriščanju ugodnih konstelacij v centralni vladi.

Ta Koj prvi volivni program JDS, za konstituantno, je ostro preciziran v zmislu centralizma. Izreče se za enotno državo, proti avtonomiji, in poudarja, proti demagogiji narodnih socialistov in socialistov, da republika in družabni red sedaj nista aktualna, zdaj gre za ustavo, predvsem pa za boj proti klerikalizmu. Avtonomija je duševna in gospodarska smrt slovenstva. Slovenci morajo biti za Jugoslavijo brezpogojno, naj se jim godi v tej državi kakorkoli.¹⁰ JDS je dosegla 28. novembra 1920 tri poslanske mandate, je 1. januarja 1921 skupno z radikali tvorila Pašičevo koalicijsko vlado, in je 26. marca 1921 ostala z muslimani in SKS v rekonstruirani Pašičevi vladi. Pri občinskih volitvah tega leta je dobila 2% občinskih odbornikov, ker nikoli ni bila posebno močna na deželi, razen tega je svoje tamošnje pristaše prepustila SKS.

Poslanci JDS so pomagali pri sprejetju Vidovdanske ustave, poleg SKS edini zastopniki Slovenije. Pa že 10. septembra 1922 se je vršil kongres javnih delavcev v Zagrebu zoper slabo upravo, ki je naravnost dajal navodila za njeno izboljšanje in bil indirektno naperjen proti centralistični ustavi; udeležil se ga je predsednik JDS Davidović in s tem je začel proces razkrajanja JDS. Izpadla je iz obeh samoradikalnih Pašičevih vlad, 16. decembra 1922 in 2. maja 1923. V progasu za volitve tega leta se je JDS ponašala s svojim sodelovanjem pri Vidovdanski ustavi. Smatra za svojo nacionalno misijo, izvesti zedinjenje tudi v duši in srcu državljanov. Ker pa je bila po želji zaveznice, NRS, skupščina predčasno razpuščena, je ostalo več problemov nerešenih: invalidsko in uradniško vprašanje, prehrana, vojna odškodnina. JDS naj ostane čuvarica svobode in pravic vseh državljanov. Kot načela naj veljajo: mesto revizije ustave se naj izvede samouprava oblasti in okrajev, plemenski spori se naj izločajo potom sodelovanja v vladi, davki se naj izenačijo, šola naj bo izključno pod državnim in nacionalnim vplivom; valutno vprašanje se trenutno ne da rešiti; državnim nameščencem se priporoča realna pot.¹¹ Vendar je 18. marec 1923 prinesel JDS le en mandat.

Po teh volitvah je prišlo v slovenski JDS do ločitve med Žerjavovo in Ravniharjevo strujo; slednja je pri poznejših volitvah podprla druge sorodne liste. In 26. marca 1924 je zapustil Pribičević s 14 tovariši, h katerim je spadal slovenski zastopnik JDS, Davidovića — s čimer se je JDS prav za prav zopet razkrojila v svoje prvotne dele —, nastala je SDS. Z njo je osnoval Pašić že naslednjega dne koalicijsko vlado, ki se je, po epizodi Davidovićeve vlade opozicio-

¹⁰ Jutro, 1920, 66, 84.

¹¹ Ib., 1923, 13, 42.

nalnega bloka, obnovila 6. novembra 1924, pod imenom vlade Nar. bloka ali vlade Pašić-Pribičević (PP). Narodni blok je nastopal skupno tudi pri volitvah 1925. Gesla so ostala: konsolidacija in koncentracija države; edinstvo Jugoslavije, ki je v njej Slovenija lep cvet, ki pa ne sme dvigati svoje glave višje kakor drugi, a tudi ne biti slabši kakor drugi; gospodarsko zedinjenje in gospodarstvo, ki potrebuje miru, ne boja za revizijo ustave. Narodni blok je obsojal brezplodni prepir, razredni in stanovski boj in klical na realno pot, ki jo on zastopa.¹² Klic je bil podprt z obsežno akcijo, ki je tangirala posebno učiteljstvo in uradništvo; vendar, kljub pritisku, je 8. februar prinesel le dva mandata, vlada PP pa je trajala do tako zvane RR vlade 18. julija 1925, ko je Pašić zamenjal Pribičevića z Radićem. Od takrat ostane SDS v opoziciji, kar se opaža na njenih nadaljnjih programih.

Pri oblastnih volitvah 1927 nastopa SDS skupaj z NSS kot Napredni in narodni blok. Obračuna z režimskimi strankami: vlada (Radićevega) sporazuma je prinesla zunanji, notranji in gospodarski polom, brezpravnost in nasilje; oblasti nimajo finančnih sredstev. Še vedno naglašava edinstvo naroda in države, svobodo misli, zraven tega polno samoupravo občin, okrajev in oblasti, enakost davkov, ne-strankarsko uradništvo. Zavzame fronto proti gospodarskim in davčnim bremenom, obsoja jalovo avtonomistično politiko, se pohvali, da je proti centralizmu izvojevala oblasti; obrne se končno proti klerikalcem in radićevcem. Maribor in Celje morata ostati slovenska.¹³ Napredna fronta doseže 10 oblastnih poslancev.

Ravno tako nastopa SDS skupno z NSS pri volitvah v narodno skupščino istega leta. Izraža željo, da prenehajo plemenske in verske borbe, da pridejo na dnevni red velika finančna in gospodarska vprašanja. Proglašava borbo vladajočemu režimu radi plemenskega in pokrajinskega značaja. Bodoča vlada mora ubiti partizanstvo v državni upravi. SDS je edina niti plemenska niti verska stranka, posebej edinstvo naroda in slojev, miroljubna v zunanji politiki. Proglašava boj reakciji. Greh preteklosti je visokopolitična borba, na kruh pa so pozabili. Glavno je gospodarski problem, razen tega socialni problem, uradniško vprašanje, decentralizacija in depolitizacija uprave. Naprednjaki se vabijo na skupni nastop.¹⁴ Rezultat: 4 poslanci. Opaža se torej pri zadnjih volitvah počasno naraščanje SDS, ker v njo se stekajo zopet sorodni elementi, ki so se prej odcepili v NSS in SKS.

Povojna stranka je **SKS**. Razvila se je iz liberalnih kmetskih elementov, bogatejšega sloja. Njen ustanovni občni zbor 1. junija 1919 je postavil geslo: kmet, pomagaj si sam, in cilj: združitev kmetov,

¹² Ib., 1925, 31, 32.

¹³ Ib., 1927, 11, 17.

¹⁴ Ib., 1927, 205, 213.

preureditev šol v kmetiskem zmislu, izboljšanje prometnih zvez, notranje zedinjenje.¹⁵ Pred volitvami 1920 je SKS naslovila na SLS in JDS poziv za delitev mandatov v razmerju 80 : 20 — ker kmet naj zastopa kmeta —, poziv, ki je, razumljivo, ostal brez odziva. SKS se deklarira kot strogo razredna stranka. Odklanja diktat tovarniškega delavstva in komunizem, med kmeti živeče sloje pa hoče ščititi. Hoče zavarovanje malih kmetov, kočarjev, najemnikov, viničarjev, vseh kmetiskih delavcev, hlapcev in dekel, kmetško ustavo, kmetško stanovsko zastopstvo, kmetško zbornico, pravično ureditev in izvedbo agrarne reforme, dodelitev zemlje samo tistim, ki jo sami obdelujejo, ker zemlja je božja in kmetova. Hoče organizacijo, ki obvarje kmetu prosto svobodno zemljo, zahteva, da carinska politika čuva in pospešuje kmetijstvo pri nabavi strojev, gnojil in semen, da država varčuje in hoče končno davek na vojne dobičke in skrajšanje vojaške službene dobe. Načeloma je SKS za avtonomijo Slovenije, če to ne škoduje državni celoti. Proti monarhiji in vladarju nima nič, če nista protikmetska. Vera se spoštuje, a ne sme se več izrabljati v politične namene; hoče enakopravnost katoliške vere in cerkve z drugimi.

V agitaciji rabi zelo krepke besede o splošni mobilizaciji, o sovražniku na naših tleh, o gospodi = krvoločnemu Turku itd.¹⁶ Pomankanje obtežujoče politične preteklosti in zveneče besede so pomagale k velikemu uspehu, 8 poslancem, in voditelj SKS Ivan Pucelj je 26. marca 1921 vstopil v Pašičevo koalicijsko vlado radikalov, demokratov in muslimanov, ki je ostala do samoradikalne Pašičeve vlade 6. decembra 1922. Pri občinskih volitvah 1921 je dosegla SKS še 21% občinskih odbornikov. A izvoljena na avtonomističnem programu, je glasovala za centralistično Vidovdansko ustavo in s tem si sama zaprla pot do nadaljnjega razvoja.

L. 1923. utemeljuje SKS svojim volivcem, da je vstopila v vlado, da brani interese podeželskega ljudstva. Poldrugo leto v vladi, da je podredila strankarske interese koristi celote. Kot uspehe beleži: ukinitev protikmetških zakonov, prost izvoz živine, znižano izvozno carino, prepovedan uvoz živine, oprostitev kmetov in malih obrtnikov od poslovnega davka, prosto žganjekuho, ceneno koruzo za pasivne kraje, most pri Veržeju čez Muro, otvoritev kmetijske šole v Mariboru. SKS je za revizijo ustave, če bi njena izvedba bila osigurana in bi bilo izboljšanje v zmislu kmetškega programa, brezplodne boje pa odklanja. Treba je tudi rešiti hrvatsko vprašanje in priboriti Sloveniji zvezo z morjem. SKS ima naslov prve gospodarske stranke v Sloveniji, a nasprotstvo dveh velikih strank v koaliciji jo je zelo oviralo. V samoradikalno vlado, ki postavlja ministre krajane, SKS

¹⁵ Kmetijski list, 1919, 1.

¹⁶ Ib., 1920, 41, 42, 43, 47.

ni šla in gre sama, brez kompromisa, v volivni boj.¹⁷ Rezultat pa je zaostal daleč za l. 1920.: 1 poslanec. In v stranki sami je bilo ne-soglasje: 6. decembra 1924 sta bila izključena dr. B. Vošnjak in Drogenik.

Tudi 1925 je šla SKS še samostojno v volitve. Podporo je iskala pri kmetih, podeželskih obrtnikih in trgovcih, industrijskih delavcih, ki nimajo več enotne stranke, učiteljih, duhovnikih in ubogih uradnikih. Pozitivnega programa topot ni, zato pa negativen, izpraševanje vesti »klerikalnim« agitatorjem z dolgo listo očitkov.¹⁸ Uspeh je bil zopet 1 poslanec, I. Pucelj, član Uzunovičeve RR vlade 29. aprila 1926 do Uzunovičeve rekonstruirane vlade 26. decembra 1926.

Pri oblastnih volitvah 1927 nastopa SKS že skupaj z Radićem. Temu odgovarjajoč, poudarek zdaj ni na programu, temveč na uspehih: SLS in demokrati niso ničesar dosegli, Slovenija je dobila nekaj samo po Puclju s pomočjo Radića. SLS očitajo centralizem, demokratom Slavensko banko in denarno pomoč demokratskemu tisku (s faksimili).¹⁹ Dobili so 8 oblastnih poslancev.

Tudi pri volitvah v narodno skupščino 1927 sta šla Radić in SKS skupaj. Izšel je Radićev proglas o spoštovanju Slovencem, o kapitulaciji SLS, o dr. Korošču, ki je orodje srbskih strank, o pokvarjeni gospodi in o veri, ki je sigurna, dočim kulturne in gospodarske pridobitve niso sigurne. Uničiti je treba centralistično SLS in SDS. Najvažnejše točke pa so: boj proti terorizmu Pribičevića in Žerjava, boj proti korupciji in boj za izenačenje davkov.²⁰ Uspeh je bil pa isti kakor 1925, 1 poslanec. Pomanjkljivost programa, ki se vrhutega še izvajal ni, in ki ga hrupne prireditve niso mogle nadomestiti, je škodoval v začetku mnogoobetajoči stranki, in tudi Radić ji ni mogel pomagati, ker je v tej dobi že izgubil na privlačnosti svojega radikalnega programa.

Tukaj naj obravnavamo SKS sorodni Radićev pokret, v kolikor se je pojavil na Slovenskem. Njegov prvotni republikanski, človečanski, kmetski program je preveč znan, da bi ga bilo potrebno analizirati. V Sloveniji nastopa prvič 1923 kot SKRS, pod vodstvom Prepeluha, in doseže dva mandata. Istočasno nastopa tudi, a z malim uspehom, SRS dr. Novačana. 23. decembra 1924 je bila sklenjena nad HRSS Obznana, ki se je izvršila 2. januarja 1925. Kljub temu sta pri volitvah 1925 skupaj nastopajoči HRSS in SRS dosegle tri mandate. 27. marca 1925 pa sledi kapitulacija Radića: HSS izstopi iz bloka narodnega sporazuma in ljudske demokracije, vstopi 18. julija 1925 v Pašičevo RR vlado ter ostane tudi v prvih Uzunovičevih

¹⁷ Ib., 1923, 1.

¹⁸ Ib., 1924, 52, 53.

¹⁹ Ib., 1926, 48, 50 itd.

²⁰ Ib., 1927, 29, 31, 37, 38

vladah do 1. februarja 1927. Pri obeh volitvah 1927 imamo že omenjeni skupni nastop s SKS s skromnim rezultatom. Radičev uspeh je bil torej precej efemeren in lokaliziran na dele Slovenije, ki mejijo na Hrvaško in kjer je ljudstvo politično še manj izobraženo. Njegov radikalni preobrat mu je vzel še mnogo teh simpatij. Pri zadnjih volitvah je skoro izločen.

Podobno HRSS je **NRS** od drugod v Slovenijo uvedena stranka, ki ne pride do pravih korenin. Posamezniki (I. Hribar, dr. N. Županič, dr. L. Lenard, dr. Sajovic) so jo poskušali organizirati, a ni našla večjega odmeva. Nastopila je pri volitvah večinoma v koaliciji, kar smo že omenili. Dr. Županič je bil tudi minister brez portfelja za Slovenijo v Pašičevi samoradikalni vladi 16. decembra 1922.

Nemci za volitve 1920 še niso prišli v poštev, 17. decembra 1922 pa so si določili na zboru v Hatzfeldu svoj program, čigar splošni del obravnava razmere v upravi, in čigar posebni del zahteva samoupravni princip. Dosegli so 1 mandat 1923 in 1927 pri oblastnih volitvah.

Druga slovenska povojna stranka je **NSS**, ustanovljena 1919 po češkem vzoru. Misel zato se je pojavila že med vojno, posebno v Trstu. Njeni pristaši so se rekrutirali iz malomeščanskih krogov: nižjih uradnikov, malih obrtnikov, dela delavstva. Njeni voditelji so postali dr. Rybař, I. Deržič, A. Brandner. Njen program, objavljen za volitve 1920, posnema popolnoma češki vzorec: obrača se proti diktaturi velekapitalizma in izrastkom militarizma. Volitve naj se vršijo za politično in socialno enakopravnost, zedinjenje vseh Slovencev, za najširšo samoupravo pokrajin, edinstveno državo Jugoslavijo. Najvažnejša industrijska podjetja, rudniki in veleposestva naj se socializirajo. NSS odklanja komuniste in državne socialiste, hoče k socializmu po razvoju. Zahteva osemurni delavnik, plačan delavski dopust, socialno zavarovanje, delavsko zbornico, rešitev invalidskega vprašanja in agrarno reformo. Zavzema se za zahteve javnih in privatnih nameščencev in poudarja, da je stranka čistih rok.²¹ Dosegla je precejšen uspeh, dva poslanca; pri občinskih volitvah 1921 pa le 1% odbornikov, čemur se ni čuditi, ker je bila pretežno mestna stranka. V začetku je torej mnogo obetala, a taktične in načelne nedoslednosti so ovirale njen razvoj.

L. 1923. je nastopala NSS še samostojno. Klicala je k enotni fronti duševnih in ročnih delavcev in k defenzivi prevaranega delavskega ljudstva. Obrača se proti praznim obljubam kričečih prerokov (komunistov); vse internacionale so propadle, internacionala se more graditi le na narodu, ki mu je najprej treba urediti lastni dom. Obdolžuje komuniste, da so razbili enotno fronto delavskega ljudstva.

²¹ Nova Pravda, 1920, 34.

Izreka se za revizijo ustave, socialno politiko, postopno socializacijo, povišanje plač javnim nameščencem, izvedbo agrarne reforme, rešitev viničarskega vprašanja, pravično odmero davkov, stanovanjski zakon in spominja na bedo neodrešenih bratov.²² Ostala pa je brez mandata.

Za volitve 1925 je sklenila NSS z Davidovičevci blok bratskega sporazuma ali Narodno zajednico. Njen oklic šiba izdajstvo Pribičevića nasproti Davidoviču in je obrnjen proti Narodnemu bloku. Državni spor se mora likvidirati in zasigurati državi miren razvoj po parlamentarizmu in demokraciji. Napoveduje boj krivicam in korupciji, zahteva zakon o pobijanju korupcije, invalidski zakon, izpopolnitev zaščite delavcev, revizijo uradniškega zakona, izenačenje davkov, stanovanjski zakon.²³ Narodna zajednica pa ni dosegla količnika.

Potem pa (28. marca 1926) fuzionirajo strokovne organizacije NSS in SDS, in NSS prav za prav ne obstoja več. Pri oblastnih volitvah 1927 nastopa NSS skupno s SDS kot Napredni in Narodni blok. S tem stopa v ospredje boj proti klerikalizmu. SLS bo imela večino in v večini je nasilna. Razpravlja o delokrogu oblastnih skupščin in je za čim večjo samoupravo. Podpirati je treba oblastno gospodarstvo in socialno zakonodajo, posebno v stanovanjskem vprašanju.²⁴ Uspeh naprednega bloka je označen pri SDS.

Ista zveza gre pri skupščinskih volitvah 1927 v boj proti »ljudskim sleparjem«, ki likvidirajo socialno politiko, proti dr. Gosarju in tovarišem, ki so njeni grobokopi. SLS vodi protidelavsko politiko, obračunati je treba s klerikalno demagogijo. SLS bi morala vedeti, da je za našega človeka povišanje zaslužka več vredno, kakor republika, zveza z Bolgari itd., za to je pozneje čas. SLS ima slabo vest, govori le o bodočih uspehih. Končno kliče k enotni napredni fronti.²⁵

Sporadičnega značaja je bila NLS, poskus dr. Šušteršiča, da se 1923 zopet uveljavi. NLS se je proglasila za pravo naslednico 22. novembra 1917 razdružene SLS. Nastopa na temelju pozitivnega krščanstva proti kulturobojstvu in zlorabljanju cerkve v politične namene po političnem klerikalizmu. Stoji na temelju državnega edinstva s samoupravo v zadevah, ki se ne tičejo državne celote. Je za vzajemnost stanov in proti razrednim bojem. Jedro slovenskega naroda je kmečki stan, a tudi za druge stanove se bo NLS zavzela, za socialno reformo v velikem slogu, posebno za pravične plače. Pomoč državnim nameščencem je nujna. Zahteva pravičen davčni sistem,

²² Ib., 1923, 8.

²³ Ib., 1925, 3.

²⁴ Ib., 1926, 50, 51.

²⁵ Ib., 1927, 30, 31, 36.

miroljubno zunanjo politiko in zmanjšanje vojnih bremen. Revizije ustave nima v programu, ker je to dolgotrajno delo, vsakdanje ljudske potrebe pa so nujne. SLS je zdrobila avtonomijo.²⁶ Odziv pa je bil tako minimalen, da je pokret takoj po volitvah prenehal.

Tretja predvojna stranka, socialno demokratska, je pod vodstvom E. Kristana na podlagi hainfeldskega programa organizirala industrijsko delavstvo, do zastopstva v parlamentu pa ni prišla. Po vojni je privzela ime **JSDS** in tvorila z demokrati Davidovićevo koalicijsko vlado 16. avgusta 1919, ki je trajala do Protićeve koalicijske vlade 19. februarja 1920. Razvila je živahno gibanje z radikalnim gospodarskim, socialnim in antimilitarističnim programom — ki ga je razširila tudi na kmete —, in ki je našel živ odmev med masami. Pri volitvah 1920 je JSDS nastopila proti avtokraciji, za edino ljudsko suverenost. Glede »šlagerjev« centralistov in avtonomistov pravi, da je treba prestudirati razmere, nekatere reči morajo biti skupno upravljane, druge, radi velikih razlik, v pokrajinah rešene. Obrača se proti ekstremni struji (komunistom), ki hodi prav reakciji. Agrarno vprašanje je pereče, industrijo je treba nacionalizirati kot prehod v socializacijo. Tuji kapital se mora kontrolirati in delovno ljudstvo se mora organizirati za republiko. Doba začasnega narodnega predstavnštva je bila žalostna, narastla je draginja. Zahteva svobodo političnega, kulturnega in socialnega gibanja v obliki ljudske republike, avtonomijo občin in drugih sestavnih delov države. Brez pridržka prizna enotnost države, odklanja separatistične tendence. Pomagati je treba žrtvam valutne reforme in militarizma, mesto stalne vojske se naj vpelje ljudska bramba. Zahteva aktivno socialno politiko, agrarno reformo, reformo šole brez vpliva kapitalizma, cerkve in militarizma, socializacija veleindustrije, rudnikov, veleposestev in bank, uvedbo socialističnega sistema produkcije in distribucije, ter mir, ki ga ljudstvo potrebuje.²⁷ JSDS je dosegla precejšnje število glasov in 6 poslancev, pri občinskih volitvah 1921 pa 8% odbornikov. A. na znotraj je bila od začetka hudo razdrapana. Gospodaril je A. Kristan, ki jo je vedel v službo JDS in njenih centralističnih teženj. Tudi E. Kristan, ki je prišel nazaj iz Amerike, je ni mogel rešiti. Nastal je odpor, organizacije so propadle, velik del pristašev je odšel h komunistom. Kar je ostalo, je vodil Z. Bernot pod imenom SSJ, ki je torej nekaka naslednica JSDS. Nastale so pa še druge socialistične skupine, tako da je precej težko, spoznati se v njih; obravnavali bomo poglavitne.

Pri oblastnih volitvah 1927 se pojavi **Socialno kmečkodelavska zveza**. V narodni skupščini ni pravega delavskega zastopstva; ene so udarili z Obznano, drugim, socialpatriotičnim

²⁶ Ljudski Dnevnik, 1923, 1, 2, 7.

²⁷ Naprej, 1920, 229, 236.

voditeljem, so ponudili ovsa, da bi jih pokvarili. Socialpatriotski voditelji so razklali delavstvo, komunisti so pa tudi igrača v rokah kapitalizma. Zveza hoče enoten suveren parlament, samoupravo na socialnem in šolskem polju, progresiven davek na kapitalistične dohodke, socialno zaščito in zavarovanje, ter osemurnik. Vse to pa bo ostalo le zahteva, dokler delavstvo ni organizirano. Glavno je gospodarska kriza. SDS živi od korupcije, socialpatriotje in lažikomunisti so v njeni službi, ker so razbili enoto delavstva, SLS ne bo dosegla avtonomije, Prepeluh ni mislil resno z republiko. Boj gre proti reakciji in korupciji, kršenju ustavnih pravic, izkoriščanju malega naroda in delavskega razreda ter brezposelnosti.²⁸ Zveza je dosegla štiri oblastne poslance.

D K R B nastopa pri skupščinskih volitvah 1927. Obrne se proti demokratom, ki so naložili davek na ročno delo, proti SLS, ki podpira centralizem, proti Kristanovim voditeljem, ker so izstopili, proti samostojnežem, ker Pucelj podpira Žerjava, proti Radiću, ki ni Slovenec. Osemletna vlada kapitalističnih strank je prinesla centralizem, valutno reformo 4:1, davke in korupcijo. Socialpatriotje so v službi kapitalizma.²⁹ Blok pa ni dosegel količnika.

Ni načelne razlike med JSDS in **SSJ**, ki si je določila program 1. 1921. na zborovanju združenih frakcij v Belgradu. Obča načela — običajna socialistična ideologija — zahtevajo spremembo družabnega reda, a tudi olajšanje posledic kapitalističnega sistema. Aktualne zahteve so: edinstvo države, eno zakonodajno telo, občinska, okrajna in oblastna samouprava, omiljenje militarizma, zavarovanje delavcev, progresivni davek na kapital, imetje in dohodek, socializacija rudnikov, šum, voda, velike industrije, prometa in bank. Glede šolstva, zakona, cerkve staro svobodomiselno stališče.³⁰

Pri prvem nastopu 1923 se je postavila SSJ proti buržujskim strankam, ki so zakrivile vojno, komunizem imenuje zločinsko podjetje, utopistično željo posameznikov. Njene obče politične zahteve so: edinstvo države, republikanska oblika, proporcionalna volivna pravica za moške in ženske, odprava militarizma, svoboda združevanja, zborovanja, dogovorov in tiska, popolno izenačenje moških in žensk. Vera je zasebna zadeva, šole morajo biti popolnoma neodvisne od cerkve. Socialne zahteve pa so delavska zaščita in zavarovanje, socialna in gospodarska reforma. Obrača se proti diktaturi buržuazije, militarizmu, državnemu in pokrajinskemu centralizmu, zakonu o zaščiti države. Navdušuje se za socialno republiko, revizijo ustave v zmislu širše samouprave, za obdavčenje kapitala, rešitev agrarnega in viničarskega vprašanja, invalidski zakon, delavska sta-

²⁸ Ib., 1927, 1, 3.

²⁹ Ib., 1927, 30, 33.

³⁰ Ib., 1921, 291.

novanja, nadzorstvo obratov, osemurnik, pravo štrajka in organizacije in za žensko volivno pravico.³¹ Do poslanca pa SSJ ni prišla.

V volilnem boju 1925 je njen oklic precej bojevit in obravnava iste točke kakor 1923. Boj za centralizem, avtonomijo ali federalizem je samo prevara, da se ljudstvo lažje izkorišča, vse gorje prihaja od meščanske kapitalistične vladavine; zahteva obsodbo korupcionističnih ministrov in uradnikov. Razpoloženje pa je nekako resignirano. Radi neenakega boja s kapitalizmom volitve ne bodo mnogo spremenile. Zato je glavni namen teh volitev, dvigniti zavest delavstva, ker brez trdne organizacije ne bo uspehov. Vso moč ima Belgrad, buržujska nezmožna vlada, proletariat pa je nezmožen vreči to buržoazijo.³² Resignirano razpoloženje ni varalo, SSJ je ostala zopet brez poslanca.

Za oblastne volitve 1927 SSJ ni razvila posebnega programa; pozvala je samo volilce, naj zlomijo reakcijo in naj vržejo politične sleparje. SLS je reakcionarna in nesocialna, združila se je celo z Nemci v mariborski oblasti.³³ Pri skupščinskih volitvah pa je tožila SSJ o velikih težkočah: pomanjkanje denarja, politično nasilje, reakcionarni tiskovni zakon, davek na delavske plače, brezposelnost. Vsa politika buržujskih strank je le borba za oblast. Narodna skupščina je mlin brez moke, agrarna reforma je slabo izpeljana, novega davčnega zakona ni, pač pa imamo slabo zunanjo politiko in pomanjkanje stanovanj, invalidi in vojne sirote tudi niso preskrbljeni. Vse buržujske stranke so v razsulu. Zahteva zaščito in zavarovanje vseh delavcev, industrijskih, obrtnih in poljedelskih, politično svobodo, zakone, ki odpravljajo prej kritizirane nedostatke, zvezo balkanskih narodov, anuliranje vojnih dolgov, nadnarodni mir, odpravo kapitalističnega in uvedbo socialističnega sistema.³⁴ Uspeh je bil 1 poslanec.

Ostane nam še **KSJ**. V Sloveniji se je rodila iz opozicije proti malomeščanski politiki A. Kristana, potem šele so inteligenti in ruski ujetniki prinesli specifično komunistične ideje. Voditelji so ji postali dr. M. Lemež, L. Klemenčič, V. Fabjančič. Organizirala se je šele po kongresu v Vukovaru junija 1920, ki je sklenil pristop k 3. internacionali. Izšel je v tem zmislu manifest delovnemu ljudstvu balkansko-podonavskih dežel. V volilnih geslih zastopa KSJ ročne in duševne delavce ter male kmete. Je proti svetovnemu imperializmu, inozemskemu kapitalu, pa za sovjetsko ali delavsko-kmetsko republiko, kjer kapitalisti, verižniki, banke in špekulantje ne bodo imeli pravic. Sovjetski sistem nudi najpopolnejšo obliko federacije. Hoče v industriji delavsko kontrolo kot prehodno stopnjo k popolni

³¹ Ib., 1923, 24, 52, 58. Enakost, 1923, 2.

³² Socialist, 1924, 50. Naprej, 1925, 6.

³³ Delavska Politika, 1927, 6.

³⁴ Ib., 1927, 59.

socializaciji industrije, razlastitev vele- in cerkvenih posestev brez odškodnine, kontrolo nad veletrgovino in za konzumente obvezne zadruge. V deloma precej posrečenem pregledu drugih strank pravi, da so socialni demokratje in narodni socialisti za ceno dveh ministrstev tudi za centralizem in zvezo s kapitalom, za tri ministre tudi za militarizem; JDS zastopa industrijo in bančni kapital, SLS pobožne grofe, SKS velike gruntarje, oštirje in trgovce. Zahteva račun od buržajske oblasti, obsoja dolgove, zveze za nove vojne, draginjo, brezposelnost. Pričakuje dan sodbe in poziva slovenski narod, da glasuje za sovjetsko ustavo, za delavsko-kmečko republiko, za Sovjetsko Jugoslavijo.³⁵ Pri izidu (5 poslancev) se je izkazalo, da je KSJ iztrgala socialnim demokratom velik del industrijskega proletariata, a pridobila z živo propagando tudi precej tal med revnim kmečkim prebivalstvom (nenaraven pojav vsled osebne lastnine). Bilo je pač mnogo neopredeljenih nezadovoljnežev zraven, in najgloblji vzrok pri masah je bil bržkone veliko trpljenje svetovne vojne in temu sledeči klaverni rezultati. Pri občinskih volitvah 1921 je KSJ dosegla 2% odbornikov.

Po atentatu komunista Stejića na regenta Aleksandra 29. junija 1921 in po umoru notranjega ministra Draškovića 21. julija v Delnicah po komunistu Aliagiću, so 1. avgusta razveljavili komunistične mandate in 2. avgusta sprejeli zakon o zaščiti države. Večina organizacij se je razbila, kmečki pristaši so se razpršili, delavci so podpirali druge stranke in do večjega samostojnega nastopa ni moglo več priti.

21 oktobra 1923 se je ustanovila v Ljubljani iz skupin dr. Periča, R. Golouha (v Mariboru) in ostankov nekdanjih komunistov **SSDL** s sledečim statutom: Cilj je sprememba družabnega reda potom razrednega boja za odpravo izkoriščanja. Sredstva so razširjenje programa, organizacija, udeležba v oblastnih, občinskih in državnih zastopstvih, podpiranje strokovne izobrazbe. Delovni program vsebuje politične zahteve: samoupravo v državi, pokrajini, občini, federacija balkanskih narodov, ločitev 4 cerkev od države; socialne zahteve: 8-urnik, delavsko zavarovanje, zaščito mladinskih in ženskih delavcev, obrtne delavske svete, agrarno reformo brez odškodnine, nacionalizacijo veleposestev in vodnih sil, konfiskacijo velikih gozdnih kompleksov. Manifest SSDL je zahteval delavsko-poljedelsko republikansko vlado, odstranitev zakonov proti svobodi in žensko enakopravnost.³⁶ Mandata si pa ni priborila in tudi ta poskus združenja socialističnih skupin ni imel naslednika. Število njihovih glasov sicer zopet narašča, vendar ostanejo še brez vpliva.

Ugotovimo končno še skupne poteze orisanega 10letnega razvoja. Prvo, kar pade v oči, je visoka volilna abstinenca, ki raste od

³⁵ Rdeči Prapor, 1920, 11, 30, 37, 40, 51.

³⁶ Delavske Novice, 1923, 4, 6.

Statistični pregled.³⁷

Stranka	Državnozborske vol. 1911		Vol. v ustavotv. skupščino 18. XI. 1920				Vol. v nar. skupščino 18. III. 1923			Vol. v nar. skupščino 8. II. 1925			Vol. v oblastne skupščine 23. II. 1927		Vol. v nar. skupščino 11. IX. 1927		
	Poslanci	Zastopniki	Glasovi	%	Poslanci	Obč. odborn. %	Glasovi	%	Poslanci	Glasovi	%	Poslanci	Glasovi	Poslanci	Glasovi	%	Poslanci
SLS	19	15	57174	36.1	14	61	107976	60.5	21	105303	56.8	20	96309	80	106247	59.9	20
NRS	—	—	—	—	—	—	3482	1.9	0	1087	0.5	0	1682	0	—	—	—
SDS	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23669	N. bl. 12.6 N. zaj. 2	2	} Napr. bl. 26760 10	27460	15.5	4	—
NSS	—	—	6187	3.9	2	1	3898	2.18	0	} 3834	2	0		—	—	—	—
JDS	2	9	12328	7.7	3	2	14661	8.2	1		—	—	—	} 4877	2.7	0	—
JDS+NRS	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—
SKS	—	—	33577	21.2	8	21	11023	6.16	1	12332	6.6	1	} 20913	8	14476	8.2	1
HSS	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—
SKRS	—	—	—	—	—	—	10186	5.67	2	—	—	—	—	—	—	—	—
HRSS	—	—	—	—	—	—	—	—	—	} 20543	11	3	—	—	—	—	—
SRS	—	—	—	—	—	—	1461	0.82	0		—	—	—	—	—	—	—
HRSS disidenti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	191	0.1	0	—	—	—	—	—
R	—	—	—	—	—	—	—	—	—	385	0.2	0	—	—	—	—	—
NLS	—	—	—	—	—	—	879	0.49	0	—	—	—	—	—	—	—	—
PGS	—	—	1960	1.2	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
N	—	—	—	—	—	—	5981	3.35	1	4362	2.3	0	1740	1	5790	3.3	0
SLS+NRS+N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2831	3	—	—	—
JSDS	0	5	30695	19.3	6	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
DKRB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9102	5.2	0
SSJ	—	—	—	—	—	—	5723	3.2	0	5470	2.9	0	—	—	8886	5	1
SD	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1769	0.9	0	—	—	—	—	—
Soc. liste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16091	4	—	—	—
KSJ	—	—	16376	10.3	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
SSDL	—	—	—	—	—	—	13307	7.5	0	—	—	—	—	—	—	—	—
K	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5323	2.8	0	—	—	—	—	—
Hartner	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2001	1	0	—	—	—	—	—
Zagorski	—	—	—	—	—	—	—	—	—	370	0.2	0	—	—	417	0.2	—
Hribar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	328	0.1	0	—	—	—	—	—
Neopred.	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razne liste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	416	0	—	—	—
Vpisani vol.	—	—	215172	—	—	—	248447	—	—	262405	—	—	—	—	270464	—	—
Oddani glas.	—	—	158297	—	—	—	178577	—	—	186967	—	—	166742	—	177255	—	—
%	—	—	73.5	—	—	—	71.8	—	—	71.2	—	—	—	—	65.5	—	—
Skup. št. posl. (zastopn.)	21	29	—	—	38	—	—	—	26	—	—	26	—	106	—	—	26

³⁷ Pri občinskih volitvah ni mogoče podati števila glasov, ker je v več krajih samo ena lista. Razvrstitev strank sta mi diktirali notranja sorodnost in možnost, da grafično označim koalicije.

leta do leta. Vzrok temu pojavu so gotovo prepogoste volitve, kakor tudi dejstvo, da jasno izražena volja volilcev dolgo ne pride do izraza pri vladnih in upravnih spremembah; kar ustvarja apatijo, deloma, posebno 1925, tudi v terorju. Drugo je velika razlika med prvimi in poznejšimi volitvami. Volitve 1920 so bile kaotične, vladali so še vojna psihoza, razrvane ekonomske in socialne razmere, neorientiranost v novi državi in glede novih strank, nejasen idealizem, v ospredju pa je socialni problem. L. 1923. je položaj popolnoma drugačen: volilci so se znašli v novih razmerah, po štirih letih zamorejo oceniti delo strank in postanejo realni: socialni in kulturni problem stopata v ozadje, v ospredje pa ustavni problem, volitve se vršijo proti Vidovdanski ustavi, tri četrtine vseh glasov se izraža za avtonomijo, komaj ena četrtina za centralizem, malo je neopredeljenih. In ta linija ostane z malimi izpremembami do l. 1927. Volitve 1925 se vršijo v znamenju protesta proti terorju, l. 1927. stopi še gospodarski problem v ospredje. Tretje je dejstvo, da uspevajo stranke, ki imajo jasen program, ki se organsko razvija oz. prilagoja, dočim nimajo uspeha stranke z nejasnim ali preveč oportunističnim programom, kar odgovarja precej metodičnemu mišljenju slovenskega značaja.

Dr. Lovro Bogataj:

UPRAVA V SLOVENIJI OD PREVRATA 1918 DO IZVRŠITVE VIDOVDANSKE USTAVE.

Razprava naj bo pravno-zgodovinski oris politične in avtonomne uprave v Sloveniji od prevrata do izvršitve Vidovdanske ustave. Je tudi poskus označiti državnopravni značaj Slovenije v tej dobi. Brez namena izčrpnosti naj bi pokazala, kako se je iz avstrijskih deželnih vlad in namestnij in iz dotedanjih avtonomnih deželnih uprav na slovenskem ozemlju po prvotnem revolucionarnem aktu razvila Narodna vlada, in kako so po raznih prehodnih upravnih oblikah nastale sedanje velike županije in oblastne samouprave, ki so po svoji sedanji kompetenci in organizaciji zopet prav slične bivšim avstrijskim deželnim vladam odnosno tedanjim deželnim samoupravam.

1. Ozemlje.

Ob prevratu je Narodna vlada v Ljubljani prevzela v svojo oblast in upravo v načelu vse slovensko ozemlje. Naredba celokupne vlade o prehodni upravi z dne 14. nov. 1918, U. l. št. 111/11, ugotavlja po tem načelu, da se prehodna uprava Narodne vlade razteza na Kranjsko, Goriško, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico ter na Štajersko in Koroško, kolikor sta te deželi del države S. H. S. Prekmurje se v naredbi še ni vpoštevalo.

